

LIBRIS

We know
books

Arthur Schopenhauer

Arta de a fi fericit

Mic tratat de eudemonologie

Introducere de Friedrich Nietzsche

Traducere și postfață de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX

Cuprins

Notă asupra ediției	7
<i>Schopenhauer educator</i> , Friedrich Nietzsche	11
<i>Arta de a fi fericit</i> , Arthur Schopenhauer	101
Optimism și pesimism. O lectură adialectică (postfață de Lucian Pricop)	169

Friedrich Nietzsche

SCHOPENHAUER EDUCATOR

1

Acel călător – care văzuse numeroase țări și popoare și mai multe continente și a fost întrebat ce însușire a oamenilor a întâlnit pretutindeni – a spus: Au o înclinație spre lenevie. Unora li se va părea că ar fi fost mai corect și mai potrivit să spună: Toți sunt niște fricoși. Se ascund în spatele unor obiceiuri și opinii. În fond, fiecare om știe foarte bine că nu se află pe lume decât o dată, ca unicat, și că nu există nicio întâmplare, oricât de neobișnuită, care să-l abată la un loc a doua oară; o diversitate de elemente combinate atât de original într-o unicitate de felul lui: o știe, dar o tănuiește ca pe un gând vinovat. De ce? Din frica de vecin, care acceptă convenția și se învâluie el însuși în ea. Dar ce-l constrânge pe individ să se teamă de vecin, să gândească și să acționeze gregar și să nu se bucure de el însuși? Rușinea, poate, la unii și la alții. Pentru cei mai mulți este vorba despre comoditate, despre inerție, pe scurt, despre acea înclinație spre lenevie despre care vorbea călătorul. El are dreptate: Totuși, oamenii sunt mai degrabă leneși decât fricoși, temându-se cel mai mult de dificultățile pe care le-ar aduce cu ele probitatea și sinceritatea absolute. Numai artiștii urăsc mersul acesta leneș, de împrumut și voalat în opiniile curente, și dezvăluie taina, gândul vinovat al fiecăruia, principiul că fiecare om este un miracol irepetabil. Ei îndrăznesc să îl arate pe om așa cum este el însuși, până în cea mai mică mișcare a mușchilor, așa cum numai el este, mai mult, că el este frumos și vrednic de privit în această consecvență strictă a unicității sale, că este nou și

extraordinar ca orice operă a naturii și, în niciun caz, plictisitor. Dacă marele gânditor îi disprețuiește pe oameni, atunci le disprețuiește și lenevia, căci din cauza acesteia par ei ca niște produse de fabrică, egali ca valoare, nevrednici de circulat și de învățătură. Omul care nu vrea să aparțină masei nu trebuie decât să se oprească din a fi comod față de sine însuși; să-și urmeze conștiința care-i spune: „Fii tu însuți! Tu nu ești tot ce faci, ce crezi și ce dorești acum”.

Orice suflet tânăr aude această chemare zi și noapte, și se cutremură, căci presimte măsura de fericire destinată lui dintotdeauna – când se gândește la eliberarea lui adevărată –, fericire pe care n-o poate obține în niciun fel atâta timp cât zace în lanțurile opiniilor curente și cele ale fricii. Și cât de dezolantă și absurdă poate fi viața fără această eliberare! Nu există creatură mai pustie și mai dezgustătoare în natură decât omul care s-a ferit de geniul său și acum se uită în dreapta și-n stânga, se uită înapoi și în toate părțile. În cele din urmă, nu mai avem voie să atacăm sub nicio formă un asemenea om, căci nu-i decât coajă fără miez, o haină zdrențuită, pictată, umflată, o fantomă galonată care nu mai poate trezi teamă și, desigur, nici milă. Iar cel care spune despre leneș, pe bună dreptate, că-și omoară vremea trebuie să se îngrijească, având în vedere o perioadă care-și riscă în mod serios norocul pentru opiniile publice, adică pentru lenevii private, ca, într-adevăr, o astfel de vreme să fie omorâtă odată: în sensul de a fi ștearsă din istoria eliberării veritabile a vieții. Cât de mare trebuie că va fi dezgustul generațiilor ulterioare, ocupându-se de moștenirea acelei perioade în care nu guvernau oamenii vii, ci oameni falși, sclavi ai opiniei publice. De aceea, poate, epoca noastră va fi pentru o posteritate îndepărtată capitolul cel mai întunecat și mai necunoscut, fiind cel mai inuman, al istoriei.

Umblu pe noile străzi ale orașelor noastre și mă gândesc că într-un secol nu va mai rămâne nimic din toate aceste case

oribile pe care generația de sclavi ai opiniei publice și le-a construit și că atunci vor fi dărâmate, fără îndoială, și opiniile acestor constructori de case. Cât de plini de speranțe au dreptul să fie, altfel, toți cei care nu se simt cetățeni ai acestui timp; căci, dacă ar fi ca atare, ar fi și ei complici la omorârea vremii lor și la propria moarte odată cu ea – pe când ei vor, mai degrabă, să trezească epoca la viață, pentru a supraviețui ei înșiși prin această viață.

Dar, chiar dacă viitorul nu ne-ar lăsa niciun fel de speranță, existența noastră stranie ne-ar da curaj tocmai acum să trăim cât mai intens, după propria măsură și lege: faptul acela paradoxal că noi trăim exact acum și totuși ne puteam naște oricând de-a lungul timpului infinit, că noi nu dispunem decât de o palmă de azi și că trebuie să arătăm în răgazul ei scurt de ce și pentru ce ne-am născut tocmai acum. Noi trebuie să răspundem pentru existența noastră față de noi înșine; prin urmare, noi vrem să fim și timonierii acestei existențe și să nu permitem ca existența noastră să semene cu o necugetată întâmplare. Trebuie să te porți cu ea impertinent și amenințător, mai ales că întotdeauna – atât în cazul cel mai rău, cât și în cel mai bun – o vei pierde. De ce să ne agățăm de acest pământ, de această meserie, de ce să ascultăm ce zice vecinul? E atât de provincial să-ți asumi păreri care, câteva sute de leghe mai încolo, deja nu mai contează. Orientul și Occidentul sunt niște linii pe care cineva ni le trasează cu creta în fața ochilor, pentru a râde de frica noastră.

„Voi încerca să ajung să fiu liber“, își spune sufletul tânăr; și atunci ar putea împiedica să se urască și să se războiască întâmplător două națiuni sau o mare să fie situată între două continente, sau să se propovăduiască în jurul său o religie care nu exista cu câteva mii de ani înainte. „Toate acestea nu ești tu însuși“, își zice. „Nimeni nu-ți poate construi podul pe care tocmai tu trebuie să pășești peste râul

LIBRIS We know books

vieții, nimeni în afară de tine însuși. Există, ce-i drept, nenumărate cărări și punți, și semizei dispuși să te treacă râul; dar numai cu prețul tău însuși; te-ai pune zălog și te-ai pierde. Există un singur drum în lume pe care nu poate merge nimeni în afară de tine. Unde duce? Nu întreba, urmează-l. Cine a fost acela care a enunțat principiul: *Un om nu se ridică niciodată mai sus decât atunci când nu știe unde-l mai poate duce drumul său?* Dar cum ne regăsim noi înșine? Cum se poate cunoaște omul? El este un lucru tenebros și ascuns; iar dacă iepurele are șapte piei, omul se poate jupui de șapte ori șaptezeci și tot nu va putea spune: „Acesta ești tu cu adevărat, aceasta nu mai e piele“. În plus, este un început torturant și periculos să se scobească pe sine în felul acesta și să coboare violent în puțul ființei sale pe drumul cel mai scurt. Cât de ușor își face atâta rău, că niciun doctor nu-l poate vindeca. Și, pe lângă asta: la ce ar fi nevoie, dacă toate mărturisesc despre ființa noastră, prietenii și dușmăniile noastre, privirea și strângerea noastră de mână, memoria noastră și ceea ce uităm, cărțile noastre și caracterele penei noastre. Dar pentru a smulge cele mai importante declarații, există acest mijloc. Sufletul tânăr să privească îndărăt la viață întrebând-o: Ce ai iubit tu cu adevărat până acum, ce ți-a atras sufletul, ce-a pus stăpânire pe el și ce l-a făcut, totodată, fericit? Așază-ți în fața ochilor șirul acestor obiecte pe care le venerezi și poate îți vor oferi, prin natura și ordinea lor, o lege, legea fundamentală a sinelui tău. Compară aceste obiecte, privește-le cum se completează, cum se dezvoltă, cum se depășesc, cum se transfigurează unul pe altul, cum formează o scară gradată pe care tu te-ai cățărat până acum spre tine însuși; căci adevărata natură a ta nu stă închisă în adâncurile tale, ci infinit deasupra ta sau cel puțin deasupra a ceea ce obișnuiești să consideri tu propriul Eu. Adevărații tăi educatori și formatori îți relevă sensul primordial și elementul central al naturii tale, ceva

absolut needucabil și nemodelabil, și, în orice caz, greu accesibil, latent, paralizat. Educatorii tăi nu pot fi nimic altceva decât eliberatorii tăi. Și acesta este secretul oricărei formări: ea nu dă membre artificiale, nasuri de ceară, ochi cu ochelari, mai degrabă, ceea ce ar putea face aceste daruri nu-i decât un simulacru de educație. Dar cultura este eliberare, curățarea tuturor buruienilor, a molozului, a tuturor viermilor care vor amenința germenii plăpânzi ai planetelor, revărsare de lumină și căldură, picuratul ploii nocturne, este imitare și adorare a naturii, atunci când aceasta se manifestă matern și duios, este desăvârșirea naturii, când își previne groaznicele și crudele accese și le orientează spre bine, când își acoperă cu un vâl apucăturile de mamă vitregă și manifestările unei triste nepriceperi.

Desigur, există și alte mijloace de a te descoperi, de a ajunge la tine din amorteala în care te miști ca într-un nor încărcat, dar nu știu vreunul mai bun decât a-ți aminti de educatorii și modelatorii tăi. Și astfel am de gând să-mi aduc astăzi aminte de un singur învățător și educator sever, cu care mă mândresc, Arthur Schopenhauer, pentru ca mai târziu să-i elogiez și pe alții.

2

Dacă vreau să descriu ce eveniment a fost pentru mine acea primă privire pe care am aruncat-o asupra scrierilor lui Schopenhauer, trebuie doar să zăbovesc puțin asupra unei reprezentări care a fost în tinerețile mele mai frecventă și mai puternică decât altele. Când mă lăsam pe vremuri în voia dorințelor după placul inimii, îmi închipuiam că soarta m-ar putea scuti de efortul și obligația teribilă de a mă educa eu însumi: prin faptul că aș da la momentul potrivit peste un filosof educator, un filosof adevărat, pe care să-l poți asculta fără multă bătaie de cap, încrezându-te în el mai mult decât în tine însuși. Atunci m-am întrebat, fără îndoială: După ce

Arthur Schopenhauer

ARTA DE A FI FERICIT

Înțelepciunea trăită ca doctrină ar fi fără îndoială apropiată ca sens de *eudemonică*¹. Ea ar trebui² să ne învețe să fim, pe cât se poate, fericiți și să rezolve prin contribuția sa această sarcină împlinind astfel două condiții: să evite să pară că adoptă o stare de spirit stoică și o perspectivă machiavelică. Să o evite pe prima, calea renunțării și a privațiunii, căci știința este concepută pentru omul obișnuit, iar acesta este prea plin de voință (*vulgo*, „pentru a vorbi în mod curent”: sub dominația sensibilului) pentru a încerca să-și

¹ În textul original, *Eudemonik. (n.t.)*

² În locul acestui pasaj [*adică în locul pasajului care începe cu „Ea ar trebui...”*]: Căci aici fac complet abstracție de punctul de vedere metafizic și etic, mai elevat și mai adevărat, și renunț la judecata care decurge din acesta și pe care acest punct de vedere o face asupra vieții umane; aici mă plasez cu totul din perspectiva conștiinței naturale, căreia viața îi apare drept propriul țel, motiv pentru care aspiră să o petreacă în cel mai plăcut mod cu putință. În primul rând, toată această confruntare se bazează pe o acomodare și, în consecință, nu are decât o valoare relativă. În al doilea rând; această confruntare nu se consideră în vreun fel exhaustivă, altfel ar fi trebuit să prelucrez tot ce au spus ceilalți. Aristotel oferă o scurtă eudemonologie, cf. *Retorica* I, 5. Este un veritabil model de vorbe goale despre tot și nimic, ca și cum ar fi fost concepută de Christian Wolff.

Pentru continuare, cf. *Foliant*, § 270 [altfel spus, noul proiect de introducere la *eudemonologie*].

caute fericirea pe această cale; să o refuze pe cea de-a doua, machiavelismul, adică maxima constând în atingerea fericirii pe seama fericirii celorlalți, pentru că nu putem presupune, la omul obișnuit, existența rațiunii necesare pentru a adopta această cale.³

Domeniul eudemonicului s-ar găsi deci între cel al stoicismului și cel al machiavelismului, considerând aceste două extreme ca fiind căi, desigur, mai scurte, dar interzise pentru atingerea scopului: eudemonicul ne învață să trăim pe cât posibil fericiți fără a recurge la mari eforturi și renunțări în ceea ce ne privește și fără a-i considera pe ceilalți ca fiind nimic altceva decât eventuale mijloace pentru a ne realiza scopul.⁴

În primul rând există afirmația: fericirea pozitivă și perfectă este imposibilă; trebuie doar să ne așteptăm la o stare mai puțin dureroasă. Totuși, conștientizarea acestei idei poate să ne ajute mult să avem parte de bunăstarea pe care viața ne-o permite, ținând cont de faptul că înseși mijloacele de a atinge acest scop nu depind decât în mică măsură de noi: *ta men eph' hêmîn* [„ceea ce depinde de noi”].⁵

Apoi, eudemonicul s-ar diviza în două părți:

1. reguli privind comportamentul nostru față de noi înșine;
2. reguli pentru comportamentul nostru față de alți oameni.⁶

³ [Variantă:] „exact pentru că omul normal nu este suficient de hotărât în această privință și pentru că această metodă nu duce în niciun caz la țelul final, care este adevărata fericire, și nu fericirea aparentă.”

⁴ [Complet greșit]

⁵ Înainte *Foliant*, § 270 [adică proiectul noii introduceri pentru *eudemonologie*].

⁶ [Tăiat ulterior:] (Căci modul de comportare față de restul naturii – fie ea animală, fie moartă – nu intră aici în discuție decât în măsura în care aceasta reacționează asupra noastră și, din acest motiv, poate fi cercetat în prima parte.)

[Pe margine:] 3) Reguli contra mersului lumii.

Înainte de această separare în două părți, e important să stabilim și mai precis scopul, deci să explicăm în ce rezidă fericirea umană despre care am spus că e posibilă și ce este esențial pentru a o dobândi.

În primul rând, veselia, *eukolia*, un temperament fericit. El determină predispoziția pentru suferințe și pentru bucurii.⁷

Apoi, înainte de toate, vine sănătatea trupului: aceasta merge legată de buna dispoziție și este o condiție aproape inevitabilă a acesteia.

⁷ *In quarto* [1826], § 108: Nimic nu e mai sigur de răsplata sa decât *buna dispoziție*, căci în ea răsplata și fapta se confundă. [*Remarcă*: Oricine este binedispus are întotdeauna un motiv pentru a fi astfel, în această împrejurare exact faptul că există.] Nimic nu este mai susceptibil decât ea să înlocuiască orice altă formă de bine, cu certitudine și din abundență. Dacă o persoană este bogată, frumoasă, acoperită de onoruri, problema devine a afla dacă toate acestea o *binedispun*; din contra, dacă este binedispusă, nu contează că este tânără, bătrână, săracă sau bogată: este fericită. Acesta este motivul pentru care trebuie să deschidem ușile și ferestrele pentru buna dispoziție în orice clipă dorește să sosească. Întrucât nu vine niciodată în contratimp; în loc de asta, cugetăm adesea dacă avem vreun motiv să fim binedispuși sau dacă nu cumva buna dispoziție ne îndepărtează de reflecțiile și grijile noastre serioase. Rămâne de aflat ce reușim să îmbunătățim cu ajutorul acestora din urmă. Veselia, în schimb, este un câștig sigur. Și, întrucât își dobândește valoarea exclusiv din prezent, ea reprezintă binele suprem pentru niște ființe a căror realitate are forma unui prezent indivizibil între două timpuri infinite. Dacă ea este bunul care le poate înlocui pe toate celelalte fără a putea fi înlocuit la rândul său de vreun altul, ar trebui să alegem obținerea acestui bun în detrimentul oricărei alte aspirații. Cu toate acestea, este sigur că nimic nu contribuie în mai mare măsură la buna dispoziție decât condițiile exterioare ale fericirii, iar între acestea niciuna nu este mai importantă decât *sănătatea*. Astfel, pe aceasta trebuie s-o plasăm înaintea tuturor celorlalte și, în consecință, să ne străduim din toate puterile să ne menținem într-o stare de *sănătate excelentă*, al cărei rezultat este veselia. Pentru asta trebuie să evităm toate excesele, inclusiv modificările de dispoziție violente sau neplăcute, precum și toate eforturile intelectuale intense și prelungite și să facem cel puțin două ore de exerciții fizice în aer liber. [Conform *Manuscriselor postume*, t. III, pp. 238–239].

LIBRIS

We know

În al treilea rând, odihna spiritului. *Pollô ti phronein eudaimonias prôton huparchei* [„A fi rațional reprezintă esența fericirii“, Sofocle, *Antigona*]; *En tô phronein gar mêden hedistos bios* [„În absența gândirii rezidă o viață mai plăcută“, Sofocle, *Ajax*].

În al patrulea rând, avantajele exterioare: o cantitate foarte mică. Epicur împarte bunurile în:

1. bunuri naturale și necesare;
2. naturale și nonnecesare;
3. nici naturale, nici necesare.⁸

În ceea ce privește primele două puncte, ar trebui să ne mulțumim să învățăm cum să dobândim toate acestea (natura realizează pretutindeni ceea ce este mai bun, deci măcar ceea ce depinde de noi). Această ucenicie se face prin stabilirea unor reguli de viață; totuși, este important ca acestea să nu se succedă *pêle mêle*⁹, ci să fie adunate în rubrici care, la rândul lor, să aibă subdiviziuni. Este dificil și nu cunosc nicio lucrare anterioară pe această temă. Așadar, este cel mai bine să începem să scriem aceste reguli, punându-le în ordinea în care ele vin, și să le plasăm apoi în rubrici pentru a le clasifica.

Cu titlu de încercare:

Regula de viață nr. 1

Suntem cu toții născuți în Arcadia¹⁰, altfel spus intrăm în viață plini de dorințe de fericire și plăcere și avem speranța nebună de a le împlini, până când destinul ne lovește fără milă și ne arată că *nimic* nu e al nostru, că, dimpotrivă, totul e al lui, pentru că are un drept de necontestat, nu doar asupra

⁸ [Cf. Diogenes Laertios, *Vitae Philosophorum* X, 127, 149; Cicero, *De finibus bonorum et malorum* I, 14 și 16.]

⁹ În textul original, în limba franceză: *la grămadă*.

¹⁰ [Aluzie la începutul poemului lui Schiller intitulat „Resemnare“.]

a ceea ce noi posedăm și dobândim, ci și asupra brațelor și picioarelor noastre, asupra ochilor și urechilor noastre și chiar asupra nasului din mijlocul feței noastre. Vine atunci experiența, și ea ne învață că fericirea și plăcerea sunt pure himere pe care o iluzie ni le arată în depărtare; că, din contra, suferința, durerea sunt reale, că se fac cunoscute ele însele imediat fără să aibă nevoie de iluzii și de amânări. Oare învățătura lor va da roade? Iată că încercăm să căutăm fericirea și plăcerea și că nu mai suntem preocupați decât să scăpăm, pe cât posibil, de durere și de suferință. *Ou to hêdu, alla to alupon diôkei ho phronimos* („Înțeleptul nu aspiră la plăcere, ci la absența suferinței“, Aristotel, *Etica nicomahică*, VII, 11, 1152b 15). Ne dăm seama că lucrul cel mai bun pe care-l putem găsi pe pământ este o viață prezentă fără suferință, o viață pe care s-o putem suporta în liniște; o astfel de viață ne este dată și știm s-o apreciem; ne ferim s-o distrugem printr-o nesfârșită căutare de plăceri imaginare și îngrijorându-ne pentru un viitor totdeauna nesigur; nu stă acesta în întregime în mâinile destinului, oricare ar fi eforturile noastre de a lupta împotriva lui?¹¹ De altfel, cât de nebunesc ar fi să avem mereu grijă să ne bucurăm pe cât posibil de prezent, care e singura certitudine, în timp ce totuși întreaga viață nu e altceva decât o parte mai mare de prezent și prin aceasta cu totul și cu totul trecătoare. Vedeți, în această privință, Regula nr. 14.

Regula de viață nr. 2

Să evităm invidia: *numquam felix eris, dum te torquebit felicior* [„Nu vei fi vreodată fericit atâta timp cât vei fi torturat de cineva mai fericit ca tine“, Seneca, *Despre mânie*, III, 30, 3]. *Cum cogitaveris quot te antecedant, respice quot*

¹¹ Extras din *Briefstasche*, § 98. [Conform *Manuscriselor postume*, t. III, p. 176.]